

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
(найменування центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки)

Риторика

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
підготовки магістрів
(назва рівня вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень))
спеціальності 035.04 «Германські мови та літератури (переклад включно)»
(код і назва спеціальності)
напряму 035 «Філологія»
(код і назва напряму)

(шифр за ОПП ЗПД 1.3.3)

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: **Запорізький національний технічний університет**
(повне найменування вищого навчального закладу)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: к.філол.н., проф. Волошук В. І.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету, методичною радою
“28” серпня 2018 року, протокол №1

ВСТУП

Викладання курсу "Риторики" у вузах набуває всезростаючої значущості у сучасних умовах. Адже для повноцінної лінгвістичної підготовки важливим є не лише знання фонетико-, лексико-, граматико- та синтаксично-стилістичних особливостей конструювання знакових систем, але й комунікативні здібності, можливості роботи із аудиторіями різного рівня та професійної спрямованості. Останнє не може бути реалізованим, якщо фахівець ставиться до мови виключно як до формальної семіотики, зв'язок між елементами якої забезпечується правилами морфології, синтаксису і стилістики. Осмислена, впливова та комунікативно-ефективна мова у більшості випадків тяжіє до високої ораторської культури, яка, у свою чергу, детермінована безліччю логічних, естетичних факторів.

Отже, метою навчального курсу "Риторики" виступає формування культури мовленнєвої поведінки, яка включає у себе уміння на основі орієнтації у понятійно-категоріальному апараті риторики здійснювати самостійну побудову промов різної спрямованості з використанням основних технологій раціонального та емоційного впливу на аудиторію і навички здійснення аргументованого, доцільного та коректного доведення власної думки, позиції.

Завдання дисципліни, зумовлені метою її викладання, полягають у забезпеченні:

- здатності студентів вилучати потрібні смисли у текстах різних видів та стилів, необхідні для побудови осмисленого текстуального масиву (комунікації);
- сформованості у студентів цілісних теоретичних уявлень про умови впливу мовлення на поведінку аудиторії;
- оволодіння основними поняттями, категоріями, методами та прийомами риторики, іманентною метою якого виступає формування вмінь та навичок реалізації риторичних технологій у практичній мовленнєвій діяльності;
- сприяння підвищенню професійної орієнтації у вивченні риторики, забезпечення наявності завдань, які передбачають прямі міжпредметні зв'язки.

Важливою функцією курсу є забезпечення студентів найважливішими методами аналізу текстів різних жанрів, що сприяє формуванню власної точки зору на одержувану інформацію, здатність вичленовувати потрібні смисли з невинного потоку інформації (щільність та тотальність якого, на думку багатьох сучасних філософів, виступає рівноцінним заміном цензури, оскільки не передбачає орієнтації у ньому та вибіркового ставлення з боку реципієнта) та критично ставитися до пропагандистських заходів і прийомів різних гатунків. Курс «Риторики» сприяє розвитку професійних якостей майбутніх педагогів та перекладачів, оскільки забезпечує їх знаннями техніки підготовки промов різних жанрів (у тому числі, й навчальних промов – лекцій, публічних виступів тощо) та умінням реалізації цих знань на практиці, а також допомагає поповнювати свої професійні знання, користуючись навичками роботи з довідковим матеріалом, здійснювати градування поняття, творення таксономічних схем тощо.

Реалізація означених вище мети і завдань навчального курсу відбувається шляхом цілеорієнтованого здійснення **міжпредметних зв'язків**, насамперед, у галузі дисциплін філологічного, філософського та соціально-гуманітарного циклу. Таким чином, матеріали навчального курсу розроблено на підставі синтезу знань, умінь та навичок студентів, отриманих у процесі попереднього вивчення стилістики, лексикології, теорії літератури, теорії перекладу, а також культурології, філософії, основ правознавства та конституційного права, історії України та інших дисциплін соціально-гуманітарного циклу, а також психології, педагогіки, лінгвокраїнознавства, історії країни, мова якої вивчається.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- обсяг інформації, викладений в розділі «Зміст дисципліни»;
- етапи розвитку риторики як науки;
- систему понять і термінологію, розроблену у риториці;
- арсенал риторичних мовних засобів, що сприяють ефективності мовлення;
- паралінгвістичні засоби, що сприяють ефективності мовлення;
- риторичні закони та модуси публічного виступу;
- методика риторичного аналізу;
- етапи творчої діяльності оратора;
- риси харизматичної мовної особливості та професійного ратора.

вміти:

- аналізувати необхідний мінімум текстів, зазначених у розділі «Зміст дисципліни»;
- розрізняти етапи розвитку риторики як науки з характеристикою кожного з етапів;
- класифікувати виражальні засоби мови;
- членувати текст, визначати його тему, тези, риторичні мовні засоби (тропи і фігури);
- використовувати метод риторичного аналізу текстів різних типів промов;
- визначати стилі ораторського твору;
- будувати та відтворювати тексти різної комунікативної спрямованості та цільового призначення;
- диференціювати типи мовної особистості.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Розвиток риторики в історичному аспекті

Міфологічні джерела риторики. Виникнення риторики в Давній Греції як відповідь на практичні потреби суспільства. Культ слова в Давній Греції. Давньогрецькі риторичні школи. Трактати з риторики. «Риторика» Аристотеля. Сократ як ритор. Софісти, їх вплив на риторичне мистецтво. Демосфен, Сократ, Аристотель та інші давньогрецькі оратори.

Еристика софістів. Риторика в Давньому Римі. Функції риторики у Стародавньому Римі за добу республіки. Значення Цицерона для розвитку риторики. Юлій Цезар як оратор і політичний діяч. Ораторське мистецтво часів Римської імперії. Квінтіліан як теоретик педагогічної риторики. Християнська гомілетика – теорія та мистецтво проповіді. Середньовічна схоластика. Тертуліан, Іоанн Златоуст, блаженний Августин.

Розвиток гомілетики. Передумови розквіту красномовства у період Відродження. Формування академічного красномовства. Гуманістична риторика доби Відродження.

Риторика в Україні. Словесна культура Київської Русі. Риторизм у мовотворчості І. Вишенського, Г. Сковороди. Риторична спадщина Ф. Прокоповича. Особливості українського ораторства XIX – XX століть.

Тема 2. Риторика як наука. Основні поняття риторики

Ознайомити студентів із риторикою як наукою та навчальною дисципліною; з'ясувати предмет риторики. Розкрити особливості сучасної та класичної риторики; зв'язок науки про красномовство з іншими дисциплінами. Пояснити роль ораторського мистецтва у професійній діяльності перекладача.

Риторика як наука і навчальна дисципліна. Основні поняття риторичної теорії. Предмет і завдання риторики. Красномовство як предмет риторики. Основоположні розділи класичної риторики: інтенція, диспозиція, елокуція, акція, меморія. Основні фази ораторського процесу: до комунікативний, комунікативний, після комунікативний. Канали впливу на аудиторію: звуковий (лінгвістичний та паралінгвістичний) і візуальний (кінетичний). Структурні елементи риторичного дійства: логос, етос, пафос, топос. Своєрідність риторики як комплексної й синтетичної науки. Місце риторики як інтегральної дисципліни у гроні інших наук гуманітарних наук. Зв'язок риторики з теорією комунікацій, акторською майстерністю, стилістикою, психологією, лінгвістикою, філософією, етикою, естетикою, логікою, еристикою, конфліктологією, літературознавством, історією, соціологією, політологією, педагогікою тощо.

Соціальні функції риторики: комунікативна, суспільно-креативна, суспільнорегулятивна, людинотворча. Риторика як найоптимальніший шлях особистісного розвитку людини.

Розкрити основоположні розділи та поняття класичної риторики. Схарактеризувати закони красномовства (концептуальний, моделювання аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий, ефективної комунікації, системно-аналітичний).

Тема 3. Роди і види сучасного красномовства

Види промов в залежності від мети й ситуацій спілкування. Основні роди, види й жанри красномовства. Види красномовства (за Г. Апресян): 1) ділове красномовство: ділові зустрічі, пропозиції, формулювання умов, обговорення; юридичні документи; професійна, наукова література, журнали, каталоги, проспекти, реклама, термінологічні словники та довідники; організаційна документація: плани, проекти, засоби комунікації; 2) академічне красномовство: лекція університетська; доповідь на науковій конференції, у спілкуванні фахівців; науковий звіт з теми дослідження; рецензії на книги, статті, редагування збірок статей; дипломна робота студента, його публічний захист; дисертація – наукова праця (магістерська, кандидатська, докторська), публічний захист на дисертаційній раді; наукові праці: стаття, тези доповіді, монографія; навчальна література для ВНЗ: лекційні курси, підручники, практикуми, методичні рекомендації та ін.; наукові дискусії – на конференціях, захистах дисертацій, в журналах і газетах та ін.; консультації, індивідуальне

спілкування студентів і викладача; семінари, обговорення книг; спілкування студентів між собою; державних діячів у межах країни і поза її межами; оформлення відповідних письмових документів; листування; законодавча діяльність, складання і укладення міжнародних договорів; 5) політичне красномовство: мови політиків-ораторів на мітингах, зборах, конференціях; політична пропаганда й агітація у пресі, на радіо, телебаченні; агітаційні заходи у передвиборні періоди; проекти у сфері законодавства, програми політичних рухів у суспільстві, країні; дискусії у Верховній Раді та інших органах; активна участь у засобах масової комунікації, володіння майстерністю журналіста; 6) військове красномовство: бойовий заклик; бойовий наказ; військові ЗМІ; промови військових осіб; військова наука й історія; 7) судове красномовство: судовий процес – дискусія (дискусія сторін, виступи свідків, вивчення документів слідства); протоколи і стенограми, звукозаписи суду; процедури слідства: допит як специфічна форма діалогу; листування; вивчення документів; слово підсудного; ухвалення рішення; 8) богословське красномовство: проповідь; молитва; сповідь; 9) побутове красномовство: мовний етикет; дружні та сімейні бесіди; суперечки, конфлікти, непорозуміння; обговорення; розповіді, спогади, плани на майбутнє; листування, ведення щоденників, написання спогадів; інформація, телефонні розмови, телеграми; літературна творчість; внутрішні діалоги

Тема 4. Модуси публічного виступу (логос, етос, пафос). Образ ритор. **Ритор і аудиторія**

Розглянути феномен оратора – як основного структурного компоненту риторичного дійства, що реалізує соціальну функцію публічного мовлення;

Пафос, логос, етос та топос як засади красномовства Логос як сукупність засобів переконання, що апелюють до розуму. Етос як етичні умови переконання. Пафос як сукупність засобів переконання, що апелюють до почуттів Види пафосу за Аристотелем.

Особистість оратора та умови успіху його виступу. Ознаки і фактори що зумовлюють популярність особи оратора. Десять умов успіху оратора. Дотримання пауз. Техніка дихання. Впевненість у собі. Контакт із слухачами. Оратор і аудиторія. Риторична аргументація – створення публічних висловлень, що призводять до згоди і приєднання аудиторії.

Топіки – стандартні типи мовних ситуацій. Види топів.

Змістовий модуль 2

Тема 1. Інвенція і диспозиція. Методи та етапи підготовки ораторської промови Вибір теми промови: мотиви, інтереси комунікантів, новизна, конфліктність. Складання плану. Відбір матеріалу для виступу. Розміщення матеріалу й оформлення структури виступу. Етапи підготовки промови: Робота вибір теми – складання плану – збирання матеріалу – запис промови – розмітка тексту знаками партитури – тренування над конспектом виступу. Вступ, основна й висновкова частини промови. Знаки партитури. Виклад предмета (теми) розмови й аргументації. Моделі викладу предмета. Завершення промови. Тренування виголошення промови.

Тема 2. Елокуція та Елоквенція. Техніка промови Основні принципи елокуції: підбір доцільних мовних засобів, граматична правильність, ясність думки, довершеність висловлення. Прямі і непрямі тактики мовного впливу. Високий, середній і низький стилі. Основні засоби піднесення стилю: добір слів, сполучення слів, стилістичні фігури та тропи. Стилiстичні фігури в риторичі. Методики запам'ятовування структури і змісту виступу.

Тема 3. Меморія та акція. Зовнішня культура оратора. Способи запам'ятовування промови: механічний, логічний, мнемотехнічний. Особливості людського сприйняття. Невербальні засоби спілкування в публічних виступах: мова жестів і поз; мова міміки; парамовленнєві характеристики; мова простору; мова одягу та мова кольорів тощо. Релаксація.

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Видатні ритори античної Греції (Пе-рікл, Ісократ, Лісій, Горгій, Демосфен, Сократ, Платон). Внесок Арістотеля у систематизацію риторичних знань античності. Специфіка риторики елліністичного періоду. Функції риторики у Стародавньому Римі за доби республіки. Ораторство Цицерона. Риторична діяльність Г. Ю. Цезаря. Риторика часів Римської імперії. Педагогічна риторика М. Ф. Квінтіліана.	5
2	Виникнення і характерні риси вітчизняної риторики. Словесна культура Київської Русі. Риторизм у мовотворчості Івана Вишенського, Григорія Сковороди. Риторика в Києво-Могилянській академії.	6
3	Методи викладу матеріалу (дедуктивний, індуктивний, аналогічний, стадійний, концентричний). Логічна аргументація (закони тотожності, суперечності, виключення третього, достатньої підстави). Логічні помилки.	4
4	Основні роди, види і жанри красномовства. Академічне красномовство (його структура і мовні ознаки). Політичне красномовство (його структура і мовні ознаки). Дипломатичне красномовство, його мовні ознаки. Похвальне (епідейктичне) красномовство. Гомілетика. Жанри релігійних промов та їх специфіка.	2
5	Підготувати і виголосити промову з обраної теми.	8
6	Виконати риторичний аналіз політичного, судового, церковного чи дипломатичного тексту (за вибором).	5
7	Риторика діалогічного мовлення. Еристика (дебати, полеміка, диспут).	2
8	Мовні засоби дискусії. Мовні засоби полеміки.	6
9	Риторика у вихованні особистості	8
10	Мій риторичний ідеал.	6
11	Культура мовлення як ознака риторичної освіти мовця.	4
12	Сучасні українські промовці й оратори (на вибір).	6
	Разом	62

3. Рекомендована література

Базова

1. Абрамович С. Д. Риторика : [навч. посібник] / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
2. Александров Д. Н. Самоучитель красноречия / Д. Н. Александров. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 304 с.
3. Колотілова Н.А. Риторика Навч. посібник. / Н.А. Колотілова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
4. Кошанский Н.Ф. Риторика / Н. Ф. Кошанский. – М.: Издательский дом «Русская панорама», 2013. – 320 с.
5. Куньч З. Риторичний словник / Зоряна Куньч. – К.: Рідна шк., 1997. – 342 с.
6. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. Посібник / Л. І. Мацько, О.М. Мацько – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
7. Олійник О.Б. Риторика Навч. посібник. / О.Б. Олійник – К.: Кондор, 2009. – 170 с.

8. Онуфрієнко Г.С. Риторика Навч. пос. / Г. С. Онуфрієнко – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
9. Шевченко Н. В. Основы риторики: Учебное пособие./ Н. В. Шевченко – СПб.: ГПА, 2014. – 268 с.

Додаткова

1. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф. С. Бацевич. – К.: Академвидав, 2004. – 344 с.
2. Бобылев Б. Г. Риторика Учебное пособие / Б. Г. Бобылев, С. В. Кошелева – Орел: ОрелГТУ, 2008. – 95 с.
3. Вандишев В. М. Риторика: экскурс в историю вчень і понять : [навч. посібник] / В. М. Вандишев. – К.: Кондор, 2003. – 264 с.
4. Введенская Л., Павлова Л. Риторика и культура речи / Л. Введенская, Л. Павлова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2012. – 535 с.
5. Волков А. А. Основы риторики Учебное пособие для вузов. / А. А. Волков. – М.: Академический проект, 2003 г. – 304 с
6. Гончарова О. М. Античне красномовство як дискурсивний феномен культури: [монографія] / О. М. Гончарова. – К.: [НАКККиМ], 2011. – 272 с.
7. Грицаєнко Л. М. Основы красномовства : [навч. посіб.] / Л. М. Грицаєнко. – Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К.: КНУТД, 2013. – 245 с.
8. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М., 2001. – 480 с.
9. Когут О. І. Основы ораторского искусства Практикум. / О. І. Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 296 с.
10. Лузік Е.В. Риторика: майстерність переконання / Е. В. Лузік, Т. В. Ільїна Навчальний посібник. – К.: НАУ, 2005. – 84 с.
11. Сагач Г. Риторика / Г. Сагач. - Київ: «Ін Юре», 2000. – 566 с.
12. Сивачук Н. П. Академічна риторика : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Н. П. Сивачук, І. М. Снігур, О. М. Санівський / [за заг. ред. канд. пед. наук. проф. Н. П. Сивачук], Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Ін-т філології та сусп.-вознав., Наук.-дослід. лаб. «Театр слова». – Умань : Сочінський [вид.], 2013. – 374 с.
13. Шкляєва Н.В. Риторика. Конспект лекцій / Н. В. Шкляєва, Т. В. Николук – Луцьк : Луцький НТУ, 2016. – 95 с.
14. Herrick James. History and Theory of Rhetoric. – Pearson 4th Edition, 2008. – 320 p.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – іспит.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Для студентів денної форми навчання: усне опитування на семінарських заняттях, аудиторне індивідуальне рубіжне контрольне завдання, усно-письмовий іспит.

Для студентів заочної форми навчання: захист контрольної роботи, письмовий іспит